

CZY WARTO BYĆ W SZAREJ STREFIE?

CZEGO DOWIESZ SIĘ Z PRZECZYTANEGO TEKSTU

- Czym jest szara strefa w gospodarce i jakie są główne przyczyny jej rozwoju?
- W jakich branżach możemy spotkać się z „działaniami szarostrefowymi”?
- Jak wygląda szara strefa w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej?
- Jakie są pozytywne i negatywne strony funkcjonowania szarej strefy w gospodarce?

WSTĘP

Zastanawialiście się może kiedyś, czy wszystkie osoby pracujące w naszym kraju otrzymują od swojego pracodawcy umowę? Albo dlaczego niektórzy z pracowników mogą nie chcieć takiej umowy otrzymać? Jeśli tak, to dobrze trafiliście – przygotowaliśmy dla Was materiały poświęcone zagadnieniu szarej strefy w gospodarce! 😊

Co w nich znajdziecie? Na początku zostaną Wam przedstawione główne pojęcia dotyczące szarej strefy oraz kilka głównych przyczyn jej rozwoju. Następnie przejdziemy do omówienia tego, jak zjawisko szarej strefy wygląda w Polsce i powiemy, w jakich branżach osiąga szacunkowo największe rozmiary. Przeanalizujemy również rozmiary szarej strefy w innych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Na końcu omówimy kilka metod, które mogą okazać się pomocne w ograniczaniu rozmiarów szarej strefy, a także przedstawimy zarówno pozytywne, jak i negatywne strony jej funkcjonowania w gospodarce.

Brzmi ciekawie? Zapraszamy do lektury! 😊

CZYM JEST SZARA STREFA I JAKIE SĄ PRZYCZYNY JEJ ROZWOJU?

Zdefiniowanie pojęcia „szarej strefy” z założenia jest zadaniem trudnym, ponieważ jest to ta część funkcjonowania gospodarki, która – z różnych powodów – pozostaje „ukryta” lub „niejawna”. Zgodnie z publikacjami Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), „szara strefa gospodarki obejmuje działania produkcyjne w sensie ekonomicznym, całkowicie legalne (pod względem spełniania norm i regulacji prawnych, ale ukrywane przed władzami publicznymi (...)). Wśród przyczyn „ukrywania” takiej działalności, GUS wskazuje między innymi niechęć do płacenia podatku dochodowego (np. PIT, czyli podatku dochodowego od osób fizycznych), niechęć do płacenia składek na ubezpieczenie społeczne oraz chęć uniknięcia wszelkiego rodzaju procedur administracyjnych, które nierozzerwalnie łączą się z prowadzeniem oficjalnej działalności gospodarczej. Można zatem stwierdzić, że w skład tak zdefiniowanej szarej gospodarki wchodzi: (1) praca nierejestrowana, przez którą rozumiemy zarówno pracę najemną „bez umowy”, jak i pracę na własny rachunek, w której nie wywiązujemy się z obowiązków finansowych (np. podatkowych) wobec państwa oraz (2) produkcja ukryta, która przykładowo oznacza sytuację, gdy zarejestrowana firma wytwarza (całkowicie legalne w danym kraju) produkty, jednak ukrywa tę produkcję przed określonymi instytucjami państwowymi (np. w celu zapłaty niższych podatków).

Ale dlaczego szara strefa w ogóle pojawia się w gospodarkach? W literaturze możemy znaleźć trzy główne grupy przyczyn, które wywołują, a później mogą przyczyniać się do nasilania tego zjawiska. Pierwszą grupę stanowią przyczyny instytucjonalne, które związane są m.in. z wysokimi „obciążeniami fiskalnymi” nakładanymi na pracę (np. konieczność odprowadzania wysokich podatków dochodowych może zniechęcać część osób do podpisania umowy o pracę), ze zbyt rozległymi i rozbudowanymi systemami ulg, preferencji oraz wsparcia socjalnego (mogącymi np. wpływać demotywująco na chęć podjęcia w pełni legalnej pracy, w „białej strefie” gospodarki) oraz z niskim prawdopodobieństwem, że nieprawidłowości w funkcjonowaniu firm zostaną odkryte (co może wiązać się np. z wadliwym systemem kontroli skarbowej działającym na obszarze danego kraju). Drugą grupę przyczyn stanowią przyczyny

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

ekonomiczne, czyli związane przykładowo z problemami finansowymi gospodarstw domowych. Wiąże się one z tym, że ludzie w danym kraju: (a) nie są w stanie znaleźć legalnego zatrudnienia, (b) pracują w gospodarce oficjalnej, ale zarabiają niewystarczającą kwotę pieniędzy lub (c) są niechętni do podjęcia pracy „na umowę”, ponieważ boją się utraty różnego rodzaju świadczeń (np. zasiłków dla bezrobotnych). Trzecią grupę przyczyn stanowią natomiast przyczyny o charakterze psychologicznym. Do tej grupy zalicza się przykładowo tzw. moralność podatkową, która związana jest m.in. ze „społecznym przyzwoleniem podejmowania pracy na czarno”. Pojęcie to może zatem częściowo tłumaczyć, z jakich powodów rozmiary szarej strefy mogą w istotny sposób różnić się między krajami.

SZARA STREFA W POLSCE I W INNYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ – WYBRANE ASPEKTY

Zgodnie z szacunkami Głównego Urzędu Statystycznego, w 2020 roku największy „udział” w polskiej szarej strefie odnotowały handel i naprawa pojazdów samochodowych oraz działania związane z zakwaterowaniem i gastronomią (4% PKB). Na drugim miejscu znalazło się wówczas budownictwo (1,7% PKB), a na trzecim – obsługa rynku nieruchomości (1,3% PKB).

Przechodząc natomiast do kwestii porównań rozmiarów szarej strefy w różnych gospodarkach, przeanalizujemy w tym miejscu wyniki badań F. Schneidera (cytowane przez IPAG), w których oszacował on wielkości szarej strefy w 28 krajach Unii Europejskiej w 2017 roku. Z jego analizy wynika, że średnia wielkość szarej strefy dla całej UE wynosiła wówczas 17,1% PKB. Badacz oszacował, że największa szara strefa występowała wtedy w Bułgarii (29,6% PKB), najmniejsza – w Austrii (7,1% PKB), natomiast w Polsce była większa niż średnia dla UE i wyniosła 22,2%.

POZYTYWNE I NEGATYWNE STRONY FUNKCJONOWANIA SZAREJ STREFY

Wiemy już, czym jest zjawisko szarej strefy w gospodarce. Warto więc w tym miejscu wymienić i krótko omówić zarówno pozytywne, jak i negatywne strony jej występowania, a także zastanowić się nad odpowiedzią na pytanie zawarte w tytule – czy warto w tej strefie być i funkcjonować? Autorzy książek oraz źródeł internetowych (wymienionych w literaturze do niniejszych materiałów) wskazują, że do pozytywnych aspektów istnienia szarej strefy możemy zaliczyć między innymi:

- (1) szansę na poprawę poziomu i jakości życia pewnej części społeczeństwa (dotyczy to zarówno tych osób, które nie są w stanie znaleźć pracy „na umowę”, jak i tych, których dochody zdobywane w gospodarce oficjalnej są bardzo niskie),
- (2) szansę na zmniejszenie skutków wysokiej stopy bezrobocia w kraju,
- (3) możliwość zdobycia „doświadczenia zawodowego”, a nawet pożądanych kompetencji oraz kwalifikacji przez „pracowników szarostrefowych”, którzy (być może) w pewnym momencie przeniosą się do pracy w „białej strefie”,
- (4) „niezarejestrowana praca” stwarza osobom bezrobotnym/biernym zawodowo szansę na „wyjście z domu” i aktywizację społeczną, co może pomóc im w uniknięciu poczucia wykluczenia społecznego i izolacji,
- (5) duża część dochodów uzyskiwanych przez „pracowników szarostrefowych” jest wydawana przez nich później na konsumpcję w gospodarce oficjalnej (czyli np. w sklepach spożywczych należących od oficjalnej części gospodarki).

Jeżeli chodzi natomiast o negatywne i niekorzystne aspekty funkcjonowania szarej strefy, to warto w tym miejscu wymienić głównie:

- (1) zmniejszone wpływy do budżetu państwa, spowodowane przede wszystkim unikaniem płacenia podatków,
- (2) zaabsorbowanie części zasobów (np. ludzkich), które mogłyby zostać przeznaczone do produkcji w gospodarce oficjalnej,

- (3) pojawienie się nieuczciwej konkurencji dla firm z „białej strefy” („wykorzystywanie” pracy nierejestrowanej może skutkować niższymi kosztami w „przedsiębiorstwie szarostrefowym”, a finalnie niższymi cenami produktów oferowanych do sprzedaży na rynku),
- (4) brak ochrony interesów zarówno pracowników, jak i pracodawców, którą gwarantowałaby umowa o pracę (przykładowa korzyść z podpisania umowy dla pracownika to pensja nie niższa niż wysokość płacy minimalnej, a dla pracodawcy – okres wypowiedzenia zapewniający, że pracownik nie opuści firmy „z dnia na dzień”),
- (5) istotne prawdopodobieństwo nasilania się zjawisk korupcyjnych w kraju,
- (6) intensyfikacja negatywnych wzorców zachowań na rynku (np. na skutek „promowania” etyki cwaniacko-przedsiębiorczej).

METODY OGRANICZANIA SZAREJ STREFY

Należy w tym miejscu jasno zaznaczyć, że – głównie z punktu widzenia budżetu państwa – szara strefa jest zjawiskiem bardzo niepożądanym i rządzący krajami powinny zmierzać do zmniejszania jej rozmiarów. Jak wskazuje IPAG, zadanie to jest jednak bardzo trudne do realizacji z wielu powodów (m.in. dlatego, że szara strefa jest zjawiskiem rozległym i skomplikowanym, a ponadto osoby, które osiągają korzyści z jej istnienia wykazują się dużą „elastycznością” w swoich działaniach).

Jeśli chodzi natomiast o możliwe metody zmniejszania szarej strefy, to warto w tym miejscu wspomnieć o:

- (a) zmianach regulacyjnych (np. wprowadzaniu kolejnych reform, „uszczelnianiu” systemu podatkowego),
- (b) edukacji (np. uświadamianiu społeczeństwa, jakie są negatywne konsekwencje długotrwałej „aktywności zawodowej” w szarej strefie)
- (c) aktywnym promowaniu dokonywania transakcji w formie bezgotówkowej (osoby przeprowadzające transakcje w szarej strefie – z uwagi na chęć pozostania „niejawnymi” – preferują posługiwanie się gotówką. Im większa zatem część

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

społeczeństwa będzie unikać transakcji gotówkowych, tym trudniej będzie „przedstawicielom” szarej strefy znajdować klientów i prowadzić działalności „szarostrefowe”).

PODSUMOWANIE

Korzystając z tych materiałów dowiedzieliście się, czym jest szara strefa, dlaczego powstaje i może się rozwijać. Poznaliście również przykłady jej występowania w różnych branżach oraz zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty jej „obecności” w różnych gospodarkach. Czy zatem warto być w szarej strefie? Naszym zdaniem zdecydowanie nie – chociaż możemy zidentyfikować pewne zalety jej istnienia, to w znacznej mierze są one konsekwencją np. problemów na rynku pracy i to nad ich rozwiązaniem rządzący krajami powinni pracować. Być może działania edukacyjne i uświadamiające ludzi w zakresie potencjalnych konsekwencji wieloletniego przebywania w „szarej strefie” również będą przyczyniać się do znacznego zmniejszania jej rozmiarów? Mamy nadzieję, że tak będzie! A jeżeli omawiane tutaj zagadnienia bardzo Was zainteresowały, to zachęcamy do dalszego zgłębiania tematu i dokładnego zapoznania się poniższymi pozycjami literaturowymi. ☺

LITERATURA (BIBLIOGRAFIA)

1. Buszko A., (2016), *Mechanizmy szarej strefy*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa
2. Buszko A., Długosz J., Skorwider-Namiołko J., Szumowska K., (2015), *Przedsiębiorstwo w gospodarczej szarej strefie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa
3. Malaczewska P., (2019), *Szara strefa gospodarki. Determinanty i mechanizmy kształtowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
4. Pietrzak A. M., Bołkunow W. (2013), *Szara strefa a gospodarka w okresie kryzysu*, Wydawnictwo Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.

LINKI DO ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH (BIBLIOGRAFIA)

1. „Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2014-2017” (GUS): <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/rachunki-narodowe-wedlug-sektorow-i-podsektorow-instytucjonalnych-w-latach-2014-2017,4,14.html#>
2. „Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2017-2020” (GUS): <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/rachunki-narodowe-wedlug-sektorow-i-podsektorow-instytucjonalnych-w-latach-20172020,4,17.html>
3. Raport pt. „Szara strefa w Polsce” autorstwa Polskiego Instytutu Ekonomicznego (PIE): https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/07/PIE-Szara_strefa.pdf
4. Raport pt. „Szara strefa 2018” (IPAG), https://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2018.pdf
5. Raport pt. „Szara strefa 2019” (IPAG): https://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2019.pdf
6. Raport pt. „Szara strefa 2020” (IPAG): https://www1.polskabezgotowkowa.pl/sites/all/themes/awesomeit/files/dane/IPAG_Szara_Strefa_2020.pdf
7. Raport pt. „Szara strefa 2021” (IPAG): https://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2021_final.pdf
8. Raport pt. „Szara strefa 2022” (IPAG): https://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2022_final.pdf
9. Raport pt. „Szara strefa 2023” (IPAG): https://api.polskabezgotowkowa.pl/uploads/IPAG_Szara_Strefa_2023_4307cf80d8.pdf

